

nature of growth and development of somatic characteristics of body type. Conclusion: the biological age of adolescent boys should be assessed in a complex way with the use of the methods of V. S. Solovieva, V. G. Arefiev, and S. A. Pushkarev.

Key words: *biological age, methods, interaction, adolescents.*

УДК 174.4:17.026.4+37.07

Н. В. Беляєва

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНІ ЯКОСТІ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ ЯК МОРАЛЬНІ ОРІЄНТИРИ ЙОГО УСПІШНОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті визначено сутність поняття «менеджер освітнього закладу», сформульовано авторську дефініцію «професійно-етичні якості менеджера освітнього закладу». Досягнення мети забезпечувалося шляхом вивчення наукової літератури та здійснення кількісної та якісної обробки опрацьованих джерел методом контент-аналізу. У результаті дослідження доведено важливість володіння професійно-етичними якостями для менеджерів саме освітньої сфери, наголошуючи на людиноцентричному спрямуванні цієї галузі. Синтезувавши професійно значущі та моральні якості менеджера й педагога, виокремлені в роботах провідних науковців, виділено 43 найважливіші якості, необхідні для успішної професійно-етичної діяльності менеджера освітнього закладу. У перспективі подальших досліджень важливо систематизувати ці якості.

Ключові слова: *менеджер освітнього закладу, професійно-етичні якості менеджера освітнього закладу, людиноцентризм, професійно значущі якості, моральні якості, управлінська діяльність, майбутній магістр «Управління навчальним закладом».*

Постановка проблеми. Гуманістичні тенденції сучасного освітнього простору орієнтують систему освіти на особистість людини, урахування загальнолюдських цінностей, особистісних потреб та інтересів, демократичних норм.

Освітня практика сьогодні, зазначає В. Г. Кремень, ґрунтується на філософських засадах гуманізму, який реалізується через принцип людиноцентризму. Людиноцентризм – це філософія гуманістично-орієнтованого підходу до соціальних відносин і особистості, за якої головною цінністю виступає людина, її розвиток, самореалізація [8, 21].

За таких умов нового змісту набуває освіта управлінських кадрів, зокрема менеджерів освітніх закладів, спрямована на підготовку їх до толерантної, професійно-етичної поведінки в майбутній професійній діяльності.

Російський психолог Є. О. Климов розробив класифікацію професій, за якою менеджери належать до гуманітарного напрямку. Професія менеджера містить усі характеристики типу «людина-людина», для якого характерна наявність особливої спрямованості розуму, здатності «відчувати душу» іншої людини, бути спостережливим до прояву її почуттів, характеру, поведінки, уміти уявити, змодельовати її внутрішній світ, бути спроможним до співпереживання, саморегуляції, до оптимістичного прогнозування в умовах нестандартних соціальних ситуацій [7, 302].

Усі ці якості та здатності неодмінно мають бути притаманні керівникові у сфері освіти, менеджеру освітнього закладу. Не заперечуючи наявність спільних ознак у менеджерів різних профілів та типів, їх особистісних та професійних характеристик і якостей, що виявляються в поведінці менеджера, його взаємодії з іншими суб'єктами управлінської сфери; наявність загальних компетентностей, що виражають певною мірою стандартизований перелік знань та вмінь керівника, у нашому дослідженні зосереджуємо увагу на «найлюдиноцентричнішому» типі менеджера – керівникові освітньої сфери. Саме специфіка діяльності менеджера освітнього закладу зумовлює важливість розвитку в нього якостей гуманістичного, морально-етичного спрямування.

Тому постає завдання ґрунтовного вивчення якостей, що забезпечують професійно-етичну діяльність менеджера освітнього закладу задля ефективного досягнення управлінських цілей, створення комфортного та здоров'язбережувального психологічного клімату в установі.

Аналіз актуальних досліджень. Важливими в дослідженні нами особливостей професійної діяльності керівника освітньої установи стали праці вітчизняних та зарубіжних науковців В. Є. Береки, М. В. Гриньової, Л. І. Даниленко, Г. В. Єльнікової, В. В. Крижка, В. Е. Луначека, В. І. Маслової, М. В. Михайліченка, Є. М. Хрикова, у яких розглядається управлінська діяльність менеджера освіти як особливий вид професійної діяльності, виокремлюються професійно важливі риси та якості, необхідні для ефективного функціонування організації. Вивченню моральних та професійно значущих якостей фахівця різного спрямування присвячені роботи таких науковців, як: К. О. Абульханова-Славська, Л. К. Бобікова, Дж. Брунер, Ж. Годфруа, В. В. Єрін, Й. С. Завадський, Н. Л. Замкова, Е. Ф. Зеєр, І. А. Зязюн, В. Д. Шадріков, І. В. Щоголева. Безпосередньо питаннями професійної етики та професійно-етичних якостей фахівців різних галузей займалися такі вчені, як: Т. Ю. Базаров, Т. Е. Василевська, Г. П. Васянович, Л. Г. Коваль, С. В. Криворучко, Л. А. Пашко; О. В. Пономаренко, Н. С. Тимченко, С. В. Хребіна.

Мета статті – визначити сутність поняття «менеджер освітнього закладу», шляхом узагальнення поглядів провідних науковців, сформулювати авторську дефініцію «професійно-етичні якості менеджера освітнього закладу» та виділити якості, необхідні для успішної професійно-етичної управлінської діяльності.

Методи дослідження: узагальнення наукової літератури з метою визначення поняттєво-категоріального апарату дослідження, здійснення кількісної та якісної обробки опрацьованих джерел шляхом контент-аналізу для виявлення частоти прояву якостей у аналізованому масиві.

Виклад основного матеріалу. Кваліфікаційна підготовка менеджерів для освітньої сфери здійснюється в Україні з початку ХХІ ст. Галузева компонента державних стандартів освіти «Управління навчальним

зкладом», затверджена в лютому 2006 р., є основою оцінки освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня слухачів магістратури, визначає структуру, напрями та спеціальності, за якими здійснюється їх фахова підготовка. У Галузевому стандарті зазначено, що фахівець, підготовлений за такою спеціальністю, здатний виконувати професійну роботу в галузі освіти, обіймаючи посади директора вищого навчального закладу, технікуму, коледжу; директора закладів професійно-технічної освіти, навчально-виховних загальноосвітніх закладів; директора позашкільного закладу, дошкільного, директора навчально-виробничого комбінату тощо [2, 2–3].

У сучасній науці притаманний певний плюралізм не тільки у визначенні сутності, а й у формулюванні терміну, що окреслює фахівця управлінської ланки освіти. Низка науковців говорить про «менеджера загальноосвітнього закладу», «керівника школи», деякі дослідники розширюють поняття до «керівника закладу освіти», «управлінця-менеджера освіти», «керівника з управління освітнім закладом». Ураховуючи погляди провідних науковців, у нашому дослідженні будемо говорити про «менеджера освітнього закладу», оскільки вважаємо, що таке формулювання найбільш чітко відображає функції, компетенції та спектр займаних посад випускника магістратури, які регламентовані Галузевим стандартом спеціальності [2].

Менеджер освітнього закладу, на нашу думку, – спеціально підготовлений фахівець для управління установами різних типів і рівнів у галузі освіти, що володіє певними знаннями, уміннями та сукупністю особистісних і професійних якостей, необхідних для ефективної управлінської діяльності.

Сукупність професійних і особистісних якостей називає основою професіоналізму І. А. Зязюн. «Для професіонала замало лише двох компонентів (професійної компетентності та здібностей), потрібна низка особистісних і професійних якостей» [9, 13].

Як філософська категорія «якість» означає об'єктивну й загальну характеристику об'єктів у сукупності їх властивостей. Властивості є вираженням даної якості відносно інших якостей [6, 16].

Визначити поняття «професійно-етичні якості менеджера освітнього закладу» та здійснити відбір і виокремлення якостей, що належать до професійно-етичних, спробуємо в результаті аналізу професійно важливих та моральних якостей фахівця.

Е. Ф. Зеєр під професійно значущими якостями розуміє психологічні властивості, якості та здібності особистості, необхідні для професійної діяльності. До цих психологічних характеристик автор відносить здатність приймати рішення, корпоративність, самостійність та інші [6, 16].

Серед професійно важливих якостей менеджера, виділених Н. Л. Замковою, зупинимось на: комунікативних (комунікативна обізнаність, впливовість, толерантність, винахідливість, згідливість, лаконічність,

переконливість); управлінських (ініціативність, організованість, гнучкість); фахових (прогностичність, колегіальність, координаційна здатність,); особистісних (професійна відповідальність, гуманність та самостійність, рефлексивна, емпатійна схильність, адекватність самооцінювання та способів реагування в конфліктних ситуаціях, емоційна стабільність та адаптивність, впевненість у власних діях) [5, 212–214].

Й. С. Завадський, розглядаючи морально-психологічні якості, найбільш важливими визначає високі життєві ідеали, чесність, правдивість, справедливість, об'єктивність, відповідальність, інтелігентність і толерантність, волю та мужність, розвинуте почуття обов'язку [90, 97–99].

І. В. Щоголева відмічає: для успішної управлінської діяльності менеджер повинен володіти особливими якостями та вміннями, такими як впевненість у собі, емоційна врівноваженість і стресостійкість, креативність, здатність передбачати майбутній розвиток подій, уміння спілкуватися, переконувати людей, відповідальність і надійність, чесність, практичний інтелект. Усе перераховане вище характеризує особистість професіонала, здатного до етичної управлінської діяльності [12, 37].

Згідно з нормативними вимогами, директор школи – менеджер освітнього закладу – це людина, яка має вищу педагогічну освіту, тому вважаємо за доцільне до переліку професійно-етичних якостей менеджера освіти долучити найважливіші професійно-етичні якості вчителя.

До морально-психологічної моделі особистості етичного педагога О. В. Пономаренко включає такі якості-цінності, як творчий характер і соціальна значущість його праці, можливість самореалізації, любов і прихильність до дітей, тактовність і толерантність, доброзичливість, справедливість, стресостійкість здатність співпереживати, стимулювати чи втішати людину, добирати необхідний стиль спілкування, самостійність і творчість у прийнятті рішень тощо. Ці якості можуть проявлятися лише завдяки усвідомленої, цілеспрямованої й соціально орієнтованої діяльності спеціаліста, взаємодії з дітьми і колегами та морального розвитку самого суспільства [10, 13–14].

За Н. П. Степановою, до професійно-етичних якостей віднесемо: цілеспрямованість, наполегливість, скромність, відкритість, спостережливість, адекватна дотепність, готовність до емпатії, педагогічне цілепокладання, інтуїцію, оптимізм, винахідливість, педагогічне передбачення, рефлексію [11, 64].

Цікавою для нас є думка Г. П. Васяновича, який відносить до якостей педагогічної етики ґрунтовність знань, мотивуючи тим, що навчити, передати досвід, знання – це є моральний обов'язок педагога. Автор називає також низку важливих професійно-етичних якостей учителя, зокрема людяність, педагогічна честь, гідність, совість (сумління), комунікативність, толерантність, культура спілкування [1].

Таким чином, опрацювання певного об'єму наукової літератури психолого-педагогічного, управлінського та філософського змісту дало змогу здійснити контент-аналіз провідних наукових досліджень із проблеми, заповнивши відповідну таблицю, та визначити сутність поняття *«професійно-етичні якості менеджера освітнього закладу»*, які ми розуміємо як *чіткі особистісні моральні характеристики керівника, здатні відобразити особливості особистості та професії і розвиватися та вдосконалюватися у процесі практичної діяльності, виховання й самовиховання, що забезпечують його успішну, безконфліктну та здоров'язбережувальну управлінську діяльність.*

За таблицю проаналізовано 69 професійно-етичних якостей менеджерів освітніх закладів, які були виокремлені з досліджень 25 науковців. При цьому за умовами обраного методу увага зосереджувалася лише на тих якостях, що зустрічалися три і більше рази. Зокрема, «гуманність» зустрічається в 15 дослідженнях; «комунікабельність» та «відповідальність» згадують у своїх працях 12 авторів; доброзичливість та емоційна стабільність, стійкість повторюються 10 разів; емпатія та перцепція відмічені в 9 роботах. У результаті з переліку вилучено 19 якостей, що зустрічалися 1–2 рази, ще 7 об'єднано за ознакою синонімічності та змістової спорідненості (наприклад, педагогічне передбачення і прогностичність, рішучість і наполегливість, чесність і правдивість), та виділено 43 професійно-етичних якості менеджера освітнього закладу, необхідних для його успішного управління в майбутній професійній діяльності.

Висновки. Таким чином, нами визначено сутність поняття «професійно-етичні якості менеджера освітнього закладу» та виділено найбільш поширені в дослідженнях якості, які мають бути притаманні ефективному освітньому керівнику в контексті його професійно-етичної діяльності. Кількість визначених якостей досить велика, тому, зрозуміло, що вести цілеспрямоване виховання в майбутніх менеджерів освітніх закладів кожної професійно-етичної якості окремо неможливо. Кількісне обмеження якостей ґрунтується на висновках учених про те, що їх оптимальна кількість, що забезпечує можливість планомірного й ефективного виховання під час підготовки майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі, складає п'ять-сім якостей чи груп якостей (Е. Зеєр [6]). Виникає необхідність систематизації професійно-етичних якостей менеджера освітнього закладу у групи чи блоки, на розвиток яких і буде спрямована виховна робота в процесі магістерської підготовки майбутніх освітніх керівників. У вирішенні цього завдання вбачаємо перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч. посібник / Григорій Петрович Васянович. – К. : Академвидав, 2011. – 256 с.
2. Галузевий стандарт вищої освіти України. Підготовка магістра за спеціальністю специфічних категорій 8.000009 «Управління навчальним закладом». Кваліфікації 12 Керівник підприємства, установи та організації (у сфері освіти та виробничого навчання). Освітньо-професійна програма. Освітньо-кваліфікаційна характеристика : ГСВОУ-_-06. – [Чинний від 2006-02-21]. – К. : МОН України, 2006. – 99 с
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Завадський Й. С. Менеджмент / Йосип Станіславович Завадський. – Т. 1 : [наукове видання]. – К. : УФІМБ, 1997. – 543 с.
5. Замкова Н. Л. Розвиток професійних якостей майбутніх менеджерів зовнішньо-економічної діяльності / Н. Л. Замкова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Київ, Житомир, 2003. – Кн. 2. – С. 211–218.
6. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования / Э. Ф. Зеер. – М. : Изд-во Моск. Психол.-социальн. ин-та ; Воронеж : Изд-во НПО «Модек», 2003. – 480 с.
7. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Евгений Александрович Климов. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. – 512 с.
8. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму як теоретична складова національної ідеї / Василь Григорович Кремень // Дзеркало тижня. – 2005. – № 31. – С. 21.
9. Педагогічна майстерність : підруч. / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 3-тє вид., доповн. і переробл. – К. : СПД Богданова А.М., 2008. – 367 с.
10. Пономаренко О. В. формування професійно-етичної культури соціального педагога : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 – педагогічна та вікова психологія / Ольга Вікторівна Пономаренко. – К., 2001. – 18 с.
11. Степанова Н. П. Формирование профессионально-этической культуры студентов заочной формы обучения в процессе педагогического общения : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 - теория и методика профессионального образования / Наталья Павловна Степанова. – Ставрополь, 2004. – 254 с.
12. Щоголева І. В. Формування комунікативних умінь майбутніх менеджерів туризму у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інна Валентинівна Щоголева. – Кіровоград, 2011. – 253 с.

РЕЗЮМЕ

Беляева Н. В. Профессионально-этические качества менеджера образовательного учреждения как моральные ориентиры его успешной управленческой деятельности.

В статье определена сущность понятия «менеджер образовательного учреждения», сформулирована авторскую дефиницию «профессионально-этические качества менеджера образовательного учреждения». Достижение цели обеспечивалось путем изучения научной литературы и осуществления количественной и качественной обработки изученных источников методом контент-анализа. В результате исследования доказана важность владения профессионально-этическими качествами для менеджеров именно образовательной сферы, подчеркивая человекоцентрическую направленность этой области. Синтезировав профессионально значимые и моральные качества менеджера и педагога, найденные в работах ведущих ученых, выделено 43 важнейших качества, необходимых для успешной профессионально-этической деятельности менеджера образовательного учреждения. В перспективе дальнейших исследований важно систематизировать эти качества.

Ключевые слова: менеджер образовательного учреждения, профессионально-этические качества менеджера образовательного учреждения, человекоцентризм, профессионально значимые качества, моральные качества, управленческая деятельность, будущий магистр «Управления учебным учреждением».

SUMMARY

Belyaeva N. The educational managers' professional-ethical qualities as the moral guide of his successful management activities.

The article deals with the concept of «educational institution manager». The author's definition of «professional and ethical qualities of an educational institution manager» is given. The aim has been achieved by examining the scientific literature in psychology, pedagogy and management, and implementation of quantitative and qualitative processed sources by means of content analysis. Without denying the existence of common features in the management of various types and profiles, their personal and professional characteristics and qualities that are found in the behavior of the manager, his interaction with other business management areas, it is highlighted that the educational sphere is human-oriented.

Thus in the process of investigation it has been proved the importance of obtaining professional and ethical qualities for managers of this very sphere for the effective achievement of management objectives, creating a comfortable and sound psychological climate in the institution.

The basic positions which may hold a specialist with Master's Degree in accordance with Industry Standards are distinguished and thus the definition of «a manager of an educational institution» is justified.

Having synthesized significant professional and moral qualities of a manager and a teacher, singled out in the works of leading scientists to perform full table of content analysis and analyzed 69 professional and ethical qualities of managers of educational institutions. Taking into account the fact that there is a great number of qualities it is clear that it is impossible to develop each professional-ethical quality separately in the process of education of future managers of educational institutions. Under conditions of the chosen method were selected qualities met three times or more. Among them are: humanity, communication, responsibility, kindness, emotional stability, sustainability; empathy and perception, and others – all in all 43 of the most important qualities necessary for a successful professional and ethical manager of the educational institution.

In further research it is important to systematize these features as a purposeful process of education that can be effectively provided while focusing on five to seven qualities or groups of features.

Key words: manager of educational establishments, professional-ethical qualities of future managers of educational establishments, person-oriented, professionally significant features, moral features, management activities, future master of «Management of educational establishment».

УДК 377.026:372.853

Т. В. Коршевнік
Інститут педагогіки НАПН України

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ЗМІСТУ БІОЛОГІЧНОГО КОМПОНЕНТА ШКІЛЬНОЇ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито загальнодидактичні й конкретно-методичні (специфічні) принципи відбору змісту біологічного компонента природничої освіти школярів на сучасному етапі розвитку вітчизняної загальної середньої освіти. Наголошується на